

О. А. Терешук

ДОСВІД КАПЕЛАНСЬКОГО СЛУЖІННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Розглянуто особливості організації військової капеланської діяльності у збройних силах провідних країн світу. З'ясовано основні принципи задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, що покладено в основу створення і функціонування інституції військового капеланства у Збройних Силах України.

Ключові слова: капелан, військова капеланська діяльність, моральна підтримка, психологічна підтримка, духовна готовність, духовний лідер, сучасний досвід.

Постановка проблеми. Реалії російсько-української війни вкотре доводять, що ефективність застосування збройних сил залежить не лише від бойової техніки і тактики, але й від морально-психологічного та духовного стану особового складу. Відтак постають ґрунтовні питання: як організовано військове капеланське служіння у провідних країнах світу і що саме корисно імплементувати під час подальшої розбудови служби військового капеланства у Збройних Силах України. Вбачається доцільним здійснити аналіз і систематизацію міжнародного досвіду капеланського служіння задля виокремлення ефективних принципів і підходів, які можуть бути адаптовані й застосовані в національному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення останніх наукових публікацій підтверджує вирішальне значення досвіду капеланського служіння у Збройних Силах провідних країн світу (переважно НАТО) для розвитку військового капеланства у Збройних Силах України. Цей досвід є орієнтиром для інституціоналізації та професіоналізації військової капеланської діяльності в умовах повномасштабної війни.

Україна, на відміну від більшості країн НАТО, які розвивали капеланство у мирний час, формує цей інститут в умовах повномасштабної війни. Українське військове капеланство, хоча й має унікальний досвід ведення війни на власній території, мусить орієнтуватися на передові моделі НАТО.

Досвід участі союзників у контртерористичних операціях і гібридних війнах (Афганістан, Ірак) є наразі особливо цінним. Світові моделі визначають військового капелана як фахівця, мета діяльності якого є компліментарною до військової психології і зосереджена на моральних, етичних та екзистенційних питаннях [4].

У контексті війни в Україні дослідники наголошують, що військові капелани як «захисники людської душі» запобігають руйнуванню моральних цінностей та етичних норм, чим підтримують не тільки індивідуальну стійкість, але й колективну мотивацію та бойовий дух [1, 8].

Міжнародна наукова спільнота вважає військову капеланську діяльність незамінним складником цілісного підходу до здоров'я військовослужбовців. Військові капелани своєю діяльністю доповнюють медичний персонал і військових психологів, працюючи на перетині духовних, моральних та психологічних потреб, що є життєво необхідним для довгострокової стресостійкості та високої мотивації військовослужбовців [12].

Досліджений міжнародний досвід у поєднанні з проаналізованими результатами військової капеланської діяльності під час російсько-української війни має стати підґрунтям для розвитку діяльності військових капеланів у Збройних Силах України.

Мета статті – визначити і проаналізувати головні принципи й підходи капеланського служіння в арміях провідних країн світу, які можуть бути адаптовані до контексту й реалізовані під час подальшого інституційного становлення служби військового капеланства Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Інститут військового капеланства посідає особливе місце у структурі сучасних збройних сил, оскільки його діяльність виходить далеко за межі суто релігійного служіння. Капелани виконують функції духовних наставників, психологів, соціальних працівників і радників командування. У XX–XXI ст., коли війни стали більш технологічними і водночас психологічно виснажливими, роль капеланів у підтриманні морально-психологічного стану у військових колективах набула критичного значення. У сучасних дослідженнях акцентується, що капелан є одним із ключових чинників забезпечення так званої духовної готовності (spiritual readiness), тобто здатності військовослужбовця долати екзистенційні й моральні кризи в умовах бойових дій [6].

Історія розвитку військового капеланства сягає глибокої давнини. Уже у Середньовічній Європі духовні особи супроводжували лицарів у походах, справляли обряди, надавали допомогу пораненим і хворим. У XVII–XVIII ст., коли відбувалося становлення регулярних армій, капеланство набуло інституційних форм. Так, у Великій Британії наприкінці XVIII ст. було створено Королівський департамент капеланів, який діє і сьогодні. У Франції, Австрії та Пруссії також формувалися відповідні структури військового духовенства, що поступово інтегрувалися в армійські інституції.

Під час Першої і Другої світових війн роль військових капеланів значно зросла. Вони перебували безпосередньо на фронті, здійснювали богослужіння у польових умовах, підтримували моральний дух вояків і допомагали пораненим. Особливо важливою була їхня присутність у шпиталях та під час поховань, що мало глибокий психологічний ефект. Капелани нерідко ставали єдиними людьми, до яких солдати звертались у хвилини відчаю. У післявоєнний період військове капеланство поступово інтегрувалось у систему військового виховання і стало важливим складником формування патріотизму, моральних цінностей та міжособистісної довіри у військових колективах.

На особливу увагу заслуговує американська модель капеланства. У Збройних силах США капеланські корпуси є в усіх видах військ, а капелани мають офіцерський статус, хоча при цьому не несуть зброї. Вони відіграють виняткову роль моральних і духовних провідників. Унікальною рисою американської моделі є поліконфесійність: в армії служать представники десятків релігійних традицій, і завдання капелана полягає в забезпеченні свободи віросповідання для кожного військовослужбовця. У разі якщо сам капелан не може здійснити певний релігійний обряд, він зобов'язаний організувати його проведення іншим служителем. В армійському колективі таким чином створюється середовище взаємоповаги, довіри й солідарності [4].

Рівень релігійності населення США є доволі високим. Згідно із соціологічними опитуваннями на запитання «Чи вірите ви в Бога?» більше 90 % американців дають позитивну відповідь. У Збройних силах рівень релігійності загалом відповідає загальнонаціональному, тому необхідність присутності священиків у військових підрозділах США не викликає сумнівів [3].

В американській армії інститут військових священиків, що отримав назву «служба капеланів», було створено спеціальним законом від 29 липня 1775 р. за рекомендацією Дж. Вашингтона.

До середини XIX ст. служба капеланів складалася виключно із протестантських священиків, пізніше на службу були допущені й католики. У XX ст. до служби долучилися священнослужителі православного й іудейського віросповідань. Наприкінці Другої світової війни в американській армії налічувалося понад 8 тис. капеланів. На рубежі XXI ст. до служби капеланів стали залучатися представники інших релігійних конфесій, насамперед ісламу й буддизму [4].

Нині у США діє близько 3 тис. різних релігійних об'єднань, представлено майже всі світові конфесії. Солдати й офіцери американської армії сповідують сотні різних релігій, багато з яких не є традиційними, хоча у своїй переважній більшості капелани представляють основні конфесії (протестантів, католиків, православних, іудеїв, мусульман) і відповідають насамперед за свою конкретну паству [3].

Відповідно до законодавства Військово-морський флот, Сухопутні війська і Військово-повітряні сили США зобов'язані мати капеланські служби. Кожну капеланську службу очолює головний капелан, який підпорядковується безпосередньо Міністру оборони. Робота капеланських служб координується Радою капеланів Збройних сил США.

Американські капелани активно працюють не лише з військовослужбовцями, а й із їхніми родинами. Вони надають консультації у разі кризових ситуацій, допомагають у подоланні посттравматичного стресового розладу (ПТСР), підтримують членів сімей загиблих. У війнах в Іраку та Афганістані капелани відігравали значну роль у підтриманні бойового духу. Богослужіння проводилися навіть у польових умовах, капелани супроводжували підрозділи під час операцій, допомагали бійцям справлятися зі страхом і втомою. Досвід показує, що саме спілкування з капеланом часто ставало тим чинником, який утримував військовослужбовців від крайніх психологічних криз [3].

Європейські моделі капеланського служіння мають свої особливості. У Німеччині військове капеланство функціонує на основі державних угод із християнськими конфесіями, що гарантує незалежність капеланів від військового командування [1]. Це дає змогу капеланам діяти автономно, захищаючи духовні інтереси військовослужбовців. У Бундесвері працюють католицькі і протестантські капелани, а з 2021 р. також і військові рабини, що є важливим кроком до інклюзивності й визнання релігійної багатоманітності [12]. Крім духовних функцій німецькі капелани активно

залучаються до морально-етичного виховання, проводять лекції, тренінги з толерантності та допомагають у профілактиці радикалізації серед військовослужбовців [7].

У Великій Британії зберігається давня традиція військового капеланства, що еволюціонувала відповідно до нових викликів. Капелани британської армії проходять підготовку у спеціалізованих центрах, де навчаються богословським дисциплінам, психології, кризовому консультуванню та навичкам роботи у багатонаціональних підрозділах [2]. Вони супроводжують військові частини у відрядженнях, миротворчих місіях і під час бойових дій. Особливістю британської моделі є акцент на моральному аспекті: капелан виступає не лише як священик, довірена особа для військовослужбовців, але і як радник командування. Кожний вид Збройних сил Великої Британії має власну нормативну базу, що регулює діяльність військових капеланів. Питання функціонування капеланства у Військово-повітряних силах відображено у Регламенті Королеви для Королівських Військово-повітряних сил (5-те вид. від 1999 р.). Основні положення щодо діяльності капеланства на флоті містяться у Регламенті Королеви для Королівського Військово-морського флоту (ред. від 2017 р.), а також у Регламенті Збройних сил (про військово-морських капеланів) від 2009 р. У Сухопутних військах (Армії) діяльність капеланів унормовується Законом від 1868 р. «Про армійських капеланів» і Регламентом Королеви для Армії від 1975 р.

Польща має глибоку релігійну традицію, насамперед католицьку, що значною мірою впливає на організацію військового капеланства. Польські капелани активно працюють не лише у військових частинах, але й долучаються до соціальних програм, спрямованих на допомогу ветеранам, їхнім родинам, а також на інтеграцію колишніх військовослужбовців у цивільне життя. Вони тісно співпрацюють із психологами та лікарями, беруть участь у програмах реабілітації і мають високу довіру серед особового складу (PubMed Central, 2021). Польська модель є прикладом поєднання традиційної релігійної практики із сучасними формами соціальної роботи.

Канада пропонує цікаву багатоконфесійну модель військового капеланства, що близька до американської. Тут капелани забезпечують духовні потреби військовослужбовців незалежно від конфесійної належності. Вони активно працюють у сфері психологічної підтримки та профілактики самогубств серед військовослужбовців. Дослідження останніх років свідчать, що канадські капелани дедалі більше інтегруються у міждисциплінарні команди психологів і соціальних працівників, стаючи невід'ємною частиною системи підтримки морального здоров'я армії [9].

Особливу роль капеланство відіграє у багатонаціональних структурах НАТО. До виконання завдань у місіях Альянсу залучають військовослужбовців із різних країн і різних релігійних традицій, що зумовлює потребу у специфічному міжконфесійному підході. Капелани виконують функції духовних наставників, посередників у міжкультурному діалозі, а також радників командирів із релігійних і культурних питань. Вони організовують міжконфесійні молитви, забезпечують доступ до релігійних обрядів представникам різних віросповідань, консультують командування щодо уникнення культурних конфліктів. Згідно з дослідженнями 2025 р. військові капелани в НАТО є стратегічним ресурсом, оскільки забезпечують моральну стійкість і духовну готовність військовослужбовців, чого не можуть досягти медичні або суто психологічні служби [6].

Капеланство НАТО також активно інтегроване у програми психологічної підтримки. Сучасні програми передбачають участь капеланів у підготовці військовослужбовців до служби в умовах стресу, роботу з родинами, а також профілактику посттравматичних розладів. У місії НАТО в Афганістані капелани створювали групи взаємопідтримки, де військові могли відверто говорити про свої переживання, і це стало одним із ключових елементів підтримання боєздатності підрозділів [3].

Український контекст військового капеланства є особливо важливим в умовах сучасної війни. Закон України «Про військове капеланство» (2021) визначив правові засади діяльності військових капеланів та їхнього служіння у Збройних Силах України, проте війна засвідчила нагальну потребу в подальшому розвитку цього інституту. Українські капелани працюють безпосередньо на передовій, забезпечують духовну підтримку військовослужбовців, проводять богослужіння у польових умовах, підтримують родини загиблих. Вони є духовними лідерами своїх підрозділів, надійними помічниками командирів у забезпеченні духовної готовності військовослужбовців.

Крім того, сучасні дослідження підтверджують, що капеланська робота у ЗСУ сприяє зміцненню бойового духу та збереженню моральної стійкості особового складу [8, 9]. Отже, є необхідність в активному масштабуванні й системному розвитку служби військового капеланства, що ґрунтуються на даних оцінювання потреб Збройних Сил, а також на відповідних правових та організаційних механізмах. Важливу роль у цьому контексті відіграє міжконфесійний характер українського

капеланства: Збройні Сили об'єднують військовослужбовців із різними релігійними переконаннями, тому служіння за змістом і формою має бути міжконфесійним. Такий підхід відповідає стандартам НАТО і водночас відображає національне релігійне різноманіття.

Висновки

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що військове капеланство являє собою невід'ємний складник сучасних збройних сил, який забезпечує моральну, психологічну й духовну стійкість армії. Американська і канадська моделі демонструють силу міжконфесійного підходу, британська й німецька – баланс між незалежністю духовенства і його інтеграцією у військову структуру, польська та ізраїльська – тісний зв'язок із національними традиціями.

Для України, яка перебуває у стані війни, розвиток військового капеланства має стратегічне значення. Воно має бути міжконфесійним, інтегрованим у систему психологічної підтримки та реабілітації, орієнтованим на забезпечення духовної готовності військовослужбовців. Запозичення найкращих міжнародних практик зі збереження власної ідентичності стане підґрунтям для формування сучасного інституту військового капеланства, здатного зміцнити обороноздатність держави.

Подальші дослідження спрямовуватимуться на створення структурно-функціональної моделі військової капеланської діяльності у Збройних Силах України, що сприятиме зміцненню обороноздатності держави.

Перелік джерел посилання

1. Bundeswehr. How the Bundeswehr is organised: Military chaplaincy. URL: <https://www.bundeswehr.de> (accessed: 1 September 2025).
2. British Army. Life as a British Army chaplain: Caring for the Army's people. URL: <https://www.army.mod.uk> (accessed: 1 September 2025).
3. Carey L. B. Military chaplaincy and spiritual care in modern conflicts. *Journal of Religion and Health*. 2021. No. 60 (5). P. 3105–3120. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv2bgz3js.23>.
4. Doebling C. The practice of pastoral care in the U.S. military context. *Pastoral Psychology*. 2019. No. 71 (4). P. 765–782. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvwm4c3.7>.
5. Firth A., & Carey L. B. Military perspectives on the provision of spiritual care in the Australian Defence Force: A cross-sectional study. *Journal of Religion and Health*. 2023. No. 62 (2). P. 1217–1234. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10943-023-01985-3>.
6. Grimell J. et al. Commanding with compassion: Harnessing the potential of military chaplains within the NATO structure. *Frontiers in Psychiatry*. 2023. No. 62 (2). P. 1217 – 1234. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2025.1599662>.
7. Heger A. Military chaplaincy in the German Bundeswehr: New challenges and perspectives. *International Journal for the Study of the Christian Church*. 2021. No. 21 (3). P. 205–220. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08854726.2020.1745490>.
8. Kyrylenko T. Pastoral work of a military chaplain in the Armed Forces of Ukraine as psychological support for servicemen: content and features. *Bulletin of Kyiv National University. Psychology*. 2024. Vol. 2 (20). P. 105–116. DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2\(20\).8](https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2(20).8).
9. Sławomir B. The role of Catholic chaplains in the Polish Armed Forces. *Studia Theologica Varsaviensia*. 2022. No. 60 (2). P. 87–104. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/gsip2024.01.115>.
10. Snape M. The Royal Army Chaplains' Department: Two hundred years of service. *Journal of Ecclesiastical History*. 2020. No. 71 (4). P. 837–858. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0022046920000880>.
11. Schuhmann C. et al. How military chaplains strengthen the moral resilience of soldiers and veterans: Results from case studies in the Netherlands. *Pastoral Psychology*. 2023. No. 72 (1). P. 605–624. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11089-023-01097-5>.
12. Welt. Bundeswehr gets its first military rabbi in decades. URL: <https://www.welt.de> (accessed: 1 September 2025).

Стаття надійшла до редакції 05.09.2025 р.

O. Tereshchuk

EXPERIENCE OF CHAPLAINCY SERVICE IN THE ARMED FORCES OF LEADING COUNTRIES OF THE WORLD

This article systematically examines the experience of chaplaincy in the armed forces of leading countries of the world, with an emphasis on the multifunctionality of the role of military chaplains in modern combat and civilian environments. The work reconstructs the historical origins and the process of institutionalization of military chaplaincy, tracing the path from the initial forms of care to modern multidisciplinary model schemes. Separate national models are considered – American, British, German, Polish, Canadian and Israeli – their structural features, channels for selecting and training chaplains, ethical standards, interaction with military-political leadership and the health care system. An important emphasis is placed on the role of chaplains in NATO and related structures, where they act as key figures in supporting moral stability, spiritual readiness, psychological adaptation and social integration of military personnel in difficult operational conditions. The aspects of intercultural competence, confessional and interreligious interaction, as well as the specific mechanisms for providing psychological support are analyzed: from individual and family counseling to crisis interventions and progressive forms of psychological rehabilitation. In addition, the modern Ukrainian context is considered: the problems associated with the formation of military chaplaincy in the conditions of a full-scale war, its legal framework, managerial challenges, resources and strategies for integrating the military chaplaincy service into the Armed Forces of Ukraine are assessed. The article is based on modern scientific research and publications of 2020–2025, including comparative analyses of leading countries and reviews of international experience, which allows us to summarize the most relevant practices and offer specific guidelines for Ukraine regarding the development and improvement of military chaplaincy in the conditions of the modern military-political environment.

Keywords: chaplain, military chaplaincy, moral support, psychological support, spiritual readiness, spiritual leader, modern experience.

Терещук Олексій Анатолійович – ад'юнкт кафедри військової психології, Інститут стратегічних комунікацій Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0009-0002-7072-3485>